

MOLNÁR ANTAL

A horvát és magyar katolikus bibliafordítás és a római inkvizíció¹

Az első magyar katolikus bibliafordítás kiadástörténetében mindmáig vannak fehér foltok, még ha az elmúlt évtizedek római levéltári kutatásai a fordítás keletkezés-történetének több fontos elemét tisztázták is. A legvitatottabb és voltaképp máig megoldatlan kérdést a szerzőség megállapítása jelenti, emellett a mű revíziójának és megjelentetésének sem ismerjük minden részletét.² A cenzúra működésének és a korábban sejtettnél sokkal nagyobb irodalomformáló szerepének vizsgálata az elmúlt évtizedekben újabb lendülettel indult meg a nemzetközi kutatásban, az ilyen irányú vizsgálatoknak az egyházi levéltárak nyitottabbá válása jelentős mértékben kedvezett. Ebben a folyamatban szimbolikus jelentőségű esemény volt a Hittani Kongregáció (Sacra Congregazione per la Dottrina della Fede) levéltárának megnyílása a tudományos kutatás előtt. Ennek a kongregációnak a levéltára őrzi a két elődintézmény, a római inkvizíció (másik nevén Szent Hivatal) és a vele szorosan együttműködő Index Kongregáció (Sacra Congregazione dell'Indice) archívumát. A levéltár 1991 óta fokozatosan oldotta fel a kutatási tilalmat, és 1998. január 22-én ünnepélyesen is megnyitotta kapuit a tudósok számára. Ez a gesztus egyrészt igen komoly perspektívákat nyitott a római kúria és a katolikus egyház kora újkori történetének kutatásában, másrészt viszont a levéltár komoly csalódást okozott a nagy várakozásokkal Rómába siető kutatóknak. Ennek az ambivalens fogadtatásnak összetett okai vannak. A Szent Hivatal volt

¹ Jelen tanulmány a 2001. október 18-án Budapesten, a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete és a velencei Fondazione Giorgio Cini X. közös konferenciáján (L'eredità classica nella cultura italiana ed ungherese tra il Cinquecento e la fine del Settecento) olaszul elhangzott előadás kibővített, dokumentum-függelékkel ellátott magyar változata.

² Az első magyar katolikus bibliafordítás megjelenésével kapcsolatos korábbi eredmények elősorolásától, illetve a Káldi György és Szántó István szerzősége körüli viták ismertetésétől itt eltekintek, ugyanis ezeket az elmúlt évtizedekben számos alapos tanulmány tárgyalta. A kérdés vizsgálatához megkerülhetetlen dolgozatok: HOLL Béla: *Adalékok a Káldi Biblia történetéhez.* = Magyar Könyvszemle (72.) 1956. 52–58.; Uő: *Ki fordította a Káldi-Bibliát?* = Vigilia (21.) 1956. 558–560.; LUKÁCS László: *Újabb adatok Káldi bibliafordításának történetéhez.* = Káldi György Társaság Civitas Dei évkönyve (1.) 1956. 7–24.; HOLOVICS Flórián: *Ki fordította a Káldi-féle bibliát?* = Irodalomtörténeti Közlemények (66.) 1962. 223–231 (a szerzőség kérdésében leírt valamennyi addigi vélemény ismertetésével). Legújabbban szintén született egy jó, historiográfiai jellegű összefoglalás: GYÜRKI László: *A bibliafordító Szántó (Arator) István és Káldi György.* = Vasi Szemle (55.) 2001. 523–530.

időrendben és rangjában is az első a római kongregációk között: 1542-ben alapította III. Pál Sacra Congregatio Sanctae Inquisitionis haereticae pravitatis néven. 1588 után általános elnevezése Sacra Congregatio Romanae et Universalis Inquisitionis seu Congregatio Sancti Officii lett, mai nevét (Hittani Kongregáció) csak 1965-ben kapta.³ A levéltár az évszázadok során többszörös anyagpusztuláson ment keresztül: a folyamatos selejtezések mellett különösen a Napóleon általi Párizsba szállítást, illetve pontosabban a visszaköltöztetést sínylette meg, amikor takarékosági szempontból a haszontalannak ítélt dokumentumokat csomagoló-papírként értékesítette a visszaszállítás megszervezésével megbízott hivatalnok. A viszontagságok következtében a dokumentumok nagy hányada elpusztult és szétszóródott. A legteljesebben az intézmény gyűléseinek jegyzőkönyveit őrizték meg, a hivatalhoz küldött levelek és jelentések csak esetlegesen és nagyon hiányosan, a perek anyaga pedig rendkívül kis számban maradt ránk.⁴ A római

³ A római inkvizíció történetével kapcsolatos új eredményekre, a modern intézmény- és kultúr-történeti megközelítésekre és a további kutatás perspektíváira alapvető: SEIDEL MENCHI, Silvana: *Inquisizione come repressione o inquisizione come mediazione? Una proposta di periodizzazione*. = *Annuario dell'Istituto storico italiano per l'età moderna e contemporanea* (25–26.) 1983–1984. 53–77.; PROSPERI, Adriano: *L'Inquisizione: verso una nuova immagine?* = *Critica storica* (25.) 1988. 119–145.; UÓ: *Per la storia dell'Inquisizione romana*. In: *L'Inquisizione Romana in Italia nell'età moderna. Archivi, problemi di metodo e nuove ricerche. Atti del seminario internazionale Trieste, 18–20 maggio 1988*. Roma, 1991. /Pubblicazioni degli Archivi di Stato. Saggi 19./ 27–63.; UÓ: *Tribunali della coscienza. (Inquisitori, confessori, missionari)*. Torino, 1996. 5–210.; TEDESCHI, John: *Il giudice e l'eretico. Studi sull'Inquisizione romana*. Milano, 1997. (A korábbi angol nyelvű kiadás bővített változata igen bőséges bibliográfiával).

⁴ A levéltári anyag sorsára és jelenlegi állapotára: TEDESCHI, John: *Gli archivi dispersi dell'Inquisizione romana*. In: UÓ: *Il giudice e l'eretico i. m.* 35–46.; SCHWEDT, Hermann H.: *Das Archiv der römischen Inquisition und des Index* = *Römische Quartalschrift* (93.) 1998. 267–280.; CIFRES, Alejandro: *L'Archivio storico della Congregazione per la Dottrina della Fede*. In: *L'apertura degli Archivi del Sant'Uffizio Romano (Roma, 22 gennaio 1998)*. Roma, 1998. /Atti dei Convegni Lincei 142./ 73–84.; ugyanez németül: *Das historische Archiv der Kongregation für die Glaubenslehre in Rom*. = *Historische Zeitschrift* (268.) 1999. 97–106.; UÓ: *Lo stato attuale dell'Archivio Romano del Sant'Uffizio*. In: *L'inquisizione e gli storici: un cantiere aperto. Tavola rotonda nell'ambito della conferenza annuale delle ricerche. (Roma, 24–25 giugno 1999)*. Roma, 2000. /Atti dei Convegni Lincei 162./ 27–34. (A levéltár anyagára épülő első tanulmányok bibliográfiájával.) BOUTE, Bruno: „*Undigested past*.” *The Archives of the Roman Congregation for the Doctrine of the Faith*. = *Bulletin de l'Institut Historique Belge de Rome* (71.) 2001. 243–285. A levéltár megnyitását követő első kutatói tapasztalatokról és eredményekről jó áttekintést nyújt a fentebb idézett konferencia-kötet: *L'inquisizione e gli storici i. m.* (különösen Massimo FIRPO, Gigliola FRAGNITO, Vittorio FRAJESE, Maria Pia FANTINI és Ugo BALDINI tanulmányai). Vö. még: PROSPERI, Adriano: *Una esperienza di ricerca nell'Archivio del Sant'Uffizio*. = *Belfagor* (53.) 1998. 309–345; A magyar kutatás a levéltár dokumentumait eddig az inkvizíciónak az ellenreformáció 17. század eleji kezdeteiben, illetve a hódoltsági missziók szervezésében betöltött szerepével kapcsolatban hasznosította. TUSOR PÉTER: *Az 1608. évi magyar törvények a római inkvizíció előtt: II. Mátyás kiközösítése*. = *Aetas* 2000. 4. sz. 89–105.; MOLNÁR Antal: *Katolikus missziók a hódolt Magyarországon (1572–1647)*. Bp. 2002. /*Humanizmus és Reformáció* 26./ (Sajtó alatt).

inkvizíció működésének sajátosságai miatt az itáliai egyház- és eszmetörténeti kutatások számára óriási lehetőségek nyíltak, hiszen az inkvizíció vidéki bíróságainak dokumentumai mellett ezután a központi hatóság működését, intézkedéseit, állásfoglalásait is megismerhetik a történészek. Az inkvizíció jól szervezett bírósági hálózata azonban Itálián kívül nem működött, így a katolikus Európa egyéb országainak lakói csak sajátos esetekben kerültek kapcsolatba ezzel az intézménnyel.⁵

Az egyik ilyen, európai léptékben vizsgálható lényeges kérdés éppen a katolikus irodalom cenzúrája. Míg azonban Itáliában a könyvtermés egészét az (egymástól nem pontosan elhatárolt joghatóságú) római inkvizíció és az Index Kongregáció felügyelte, mégpedig meglepő hatékonysággal, addig a többi európai ország (így Magyarország) katolikus vallásos irodalmának cenzúrája az állami hatóságok és az egyházi hierarchia kezében volt. A komparatív irodalomtörténeti, illetve pontosabban cenzúra-történeti vizsgálatok számára különösen is termékeny lehetőséget biztosít a bibliafordítások kiadástörténetének kutatása, hiszen ennek a kérdésnek a nyugati egyház szétszakadása miatt a katolikus egyház vezetése rendkívül nagy jelentőséget tulajdonított. A Szentírás katolikus fordításának felügyeletét, a megjelenés szabályozását, a napvilágot látott fordítások engedélyezését a Római Kúria egész Európában igyekezett (legalábbis elvileg) kézben tartani, így ezen műfaj sorsának segítségével valóban lehetségessé válik a Szentszék irodalompolitikáját jellemző regionális különbségek feltérképezése.⁶

A könyvnyomtatás a 15. század második felétől a biblikus irodalom és a bibliafordítások rohamos terjedését eredményezte egész Európában, a jelenség elvi alapvetése Erasmusnak és a keresztény humanizmus más nagy alakjainak munkásságához köthető. A reformáció megjelenése azonban először a katolikus állami, majd egyházi hatóságok figyelmét a bibliafordítások és a heterodox eszmék terjedésének összefüggéseire irányította, ennek következtében egyre gyakoribbá váltak a Biblia fordítására és olvasására vonatkozó tilalmak (különösen Franciaországban és Spanyolországban). A bibliaolvasást támogató és ellenző vezető katolikus egyházi körök először 1546-ban, a Trienti Zsinaton kerültek szembe egymással. Az első csoport Cristoforo Madruzzo bíboros vezetésével a keresztény humanizmus örökségének védelmezőjeként a személyes hit elmélyítésében igen nagy szerepet tulajdonított a bibliaolvasásnak, míg ennek tiltása csak a protes-

⁵ Az inkvizíció Itálián kívüli tevékenységére: SCHWEDT, Hermann H.: *Die römischen Kongregationen der Inquisition und des Index und die Kirche im Reich (16. und 17. Jahrhundert)*. = Römische Quartalschrift (90.) 1995. 43–73.

⁶ Az ezekről a kérdésekről rendelkezésre álló igen bőséges szakirodalom kitűnő összefoglalása: INFELISE, Mario: *I libri proibiti da Gutenberg all'Encyclopédie*. Bari, 1999. /Biblioteca Essenziale Laterza 18/. Az inkvizíció levéltárának megnyitása után keletkezett, annak anyagára épülő cenzúratörténeti tanulmányok közül itt csupán kettőre hívom fel a figyelmet: FRAJESE, Vittorio: *Le licenze di lettura tra vescovi ed inquisitori. Aspetti della politica dell'Indice dopo il 1596*. = Società e storia (22/86.) 1999. 767–818.; FRAGNITO, Gigliola: „*Dichino corone e rosarii*.” *Censura ecclesiastica e libri di devozione*. = Cheiron (33.) 2000. 135–158.

tánsok kezébe ad fegyvert a katolikus egyház ellen. Szerintük az eretnekséget nem a bibliafordítások, hanem a hittudósok rossz interpretációi és a lelkipásztorok elégtelensége okozta. A második csoport az egyház közvetítő szerepét hangsúlyozva a katekizmussal és a prédikációval kívánta helyettesíteni a bibliaolvasást, hiszen a megfelelő teológiai alapok nélkül a Szentírás olvasása súlyos tévedések forrása lehet. A vita ezt követően ötven évig zajlott a római kúria legfelsőbb köreiből, beleértve magát a pápát is. A két álláspont idővel az egyházi reform két koncepciójává alakult: a Róma-központú centralizációs-represszív, illetve a püspök-központú, lelkipásztori megújulásra épülő modell képviselőinek leg súlyosabb ütközési pontjává vált. A kötélműködésben az erőviszonyoknak megfelelően hol a represszív stratégia legfőbb képviselője, a Szent Hivatal, hol pedig a püspöki hatalom erősítéséért síkra szálló „testvérintézmény”, az Index Kongregáció kerekedett felül. Az 1571-ben alapított Index Kongregáció feladata a Trienti Zsinat által összeállított tiltott könyvek jegyzékének (1564) állandó frissítése volt, de az új intézmény állandó joghatósági konfliktusba keveredett az igen hasonló kompetenciájú, intranszigenesebb Szent Hivatallal. Az inkvizíció VIII. Kelemen idején teljesen maga alá gyűrte az engedékenyebb Index Kongregációt, sőt a hajlékonyabb álláspontot képviselő pápát is sarokba szorította. Az 1596-ban kiadott index végső formájában teljesen az inkvizíció koncepcióját képviselte: a bibliafordítások olvasásának engedélyezését a Szent Hivatal kezébe helyezte, a tilalom immár bibliai kompendiumokra és perikópás könyvekre is kiterjedt. A keresztény humanizmus ezzel végső vereséget szenvedett Itáliában.⁷

Az index hatálya természetesen nem egyformán érvényesült Európa katolikus országaiban: Itáliában az inkvizíció intézményi hálózatának köszönhetően szinte teljes mértékben sikerült a tilalmat a gyakorlatba is átültetni, csupán a perikópás könyvek és néhány bibliai tárgyú mű (pl. zsolttárok, Krisztus élete) esetében tettek mégis kivételt. Egészen más volt a helyzet a többi országban, ahol a protestantizmus jelenléte miatt az általánosan leszögeezett alapelvektől eltérő stratégiát kellett követni. Az inkvizíció az egyházi és világi hatóságok nyomására, valamint a katolikus egyház alapvető érdekei miatt az északi országokban 1596 után sem tiltotta a bibliafordítások készítését és megjelentetését. 1596-ban a cseh, 1598-ban pedig a lengyel bibliafordítás kinyomtatására adott engedélyt. 1603-ban a francia és német fordítások kérdését a pápa a rugalmasabb Index Kongregáció hatáskörébe utalta, amely alapos vizsgálat után hasznosnak ítélte a katolikusok számára a vegyes vallású vidékeken a bibliaolvasást; a francia fordítás elkészítését a párizsi, a németét pedig a freiburgi egyetem teológusaira bízta.⁸

A mérsékelt római álláspontot jól tükrözi a német és francia bibliafordítás engedélyezésével kapcsolatos vizsgálat során írásban benyújtott három vélemény, amelyek az Index Kongregáció tagjaitól vagy szakértőitől származtak. A javaslatok szerzői általában helyesnek tartották a bibliafordítások betiltását, azonban

⁷ FRAGNITO, Gigliola: *La Bibbia al rogo. La censura ecclesiastica e i volgarizzamenti della Scrittura (1471-1605)*. Bologna, 1997. 75-198.

⁸ FRAGNITO: *i. m.* 199-226.

mindhárman egyetértettek abban, hogy vegyes vallású területeken a tilalmat nincs értelme és nem is lehet szigorúan betartatni. Egyrészt mert ezzel fegyvert adnának a protestánsok kezébe, akik a katolikus egyházat a Biblia meghamisításával és elrejtésével vádolják. Másrészt pedig elkerülhetetlen, hogy hitvédelmi és missziós szempontból az eretnek fordításokat magas színvonalú katolikus fordításokkal ellensúlyozzák, és az előbbieket használatát lehetőség szerint visszaszorítják, legalább a katolikusok körében. Ugyanakkor az egyik beadvány szerzője a „mértéktelen” bibliaolvasás ellenszereit is megnevezte: a gyóntatók figyelmeztessék híveiket az egyházi előírásokra, és csupán néhány meghatározott könyvet engedélyezve térítsék el őket a bibliaolvasás szokásától (!); korlátok közé kell szorítani a könyvkereskedők nyereszkeskedését; végül ki kell adni egy értekezést, amely a hívőket tájékoztatja a bibliaolvasás veszélyeiről.⁹ Az inkvizíció differenciált biblia-politikája tehát semmiképpen sem értelmezhető új, a keresztény humanizmus tradícióihoz visszatérő álláspontként, csupán a Szent Hivatal Itálián kívüli tehetetlenségének tudatosítását jelentette, amelyhez járultak az egyes országok eltérő hagyományai és a protestánsokkal együttélő katolikusok sajátos szükségletei. Ennek következményeként a katolikus bibliafordítások engedélyezése nyelvterületenként és országokként változott: Itáliában, Spanyolországban és Portugáliában tiltották, míg Észak- és Közép-Európa országaiban engedélyezték olvasását.¹⁰

Az inkvizíció fentebb ismertetett biblia-politikájával kapcsolatban joggal merül fel a kérdés: vajon egységesen ítélte meg a római központ a közép-európai bibliafordítások kiadásának lehetőségét, vagy az Európát ebből a szempontból kettéosztó, Fragnito által meghúzott határvonal valahol itt, a mi tájékunkon húzódik? Ebből a szempontból nagy szerencsének tarthatjuk, hogy az Inkvizíció és az Index Kongregáció levéltára mind a magyar, mind pedig a horvát bibliafordításra vonatkozó dokumentumokat megőrizte, így egymás mellé téve a két ügyet, összevetve az európai összképpel, tovább finomíthatjuk a határvonal kijelölését.

A horvát nyelvű bibliai szövegek olvasásával kapcsolatos első problémák IV. Pál indexének közzététele (1559) után merültek fel. IV. Pál a végletekig erősítette az inkvizíció hatalmát, és ő volt az első, aki egyetemlegesen betiltotta a bibliafordítások olvasását. Ez a kategorikus tilalom a szláv liturgikus nyelvű dalmáciai és horvátországi egyházmegyékben, illetve a perikópás könyveket évszázadok óta használó dalmát városokban nagy felzúdulást okozott. Ludovico Beccadelli raguzai érsek, a keresztény humanizmus értékrendjének egyik legkövetkezetesebb képviselője, felháborodott hangú levélben kért magyarázatot Michele Ghislieri főinkvizítortól, mert szerinte a bibliaolvasás tilalmát horvát nyelvterületen, külö-

⁹ Archivio della Congregazione per la Dottrina della Fede (Città del Vaticano), Sacra Congregazione dell'Indice, Protocolli, vol. 22. fol. 592r–598r. Az Index Kongregáció határozata: Archivio della Congregazione per la Dottrina della Fede, Sacra Congregazione dell'Indice, Diarii, vol. I/1. fol. 163v.

¹⁰ FRAGNITO: *i. m.* 123–225.

nösen pedig a török alatt nem lehet betartani. A főinkvizítor már pápaként (V. Pius) engedélyezte ugyan a szláv liturgia használatát Dalmáciában, az 1596-ban kibocsátott új index mégis újabb kételyeket szült. Lorenzo Priuli velencei pátriárka kérdésére 1597-ben az Index Kongregáció jóváhagyta a régi, tévesen Szent Jeromosnak tulajdonított szláv bibliafordítás használatát, de megtiltotta új fordítás készítését. Ugyanilyen értelemben válaszolt a kongregáció 1600/1601 folyamán a zárai inkvizítornak és a zárai érseknek: az ősi és használatban levő fordítást engedélyezhetik, de semmiképpen se vezessenek be új fordítást.

Az első teljes horvát nyelvű bibliafordítást a 17. század első évtizedeiben Bartol Kašić horvát jezsuita szerzetes készítette. Kašić a 17. századi horvát vallásos irodalom talán legjelentősebb alakja, akinek döntő szerepe volt a horvát irodalmi nyelv egységesülésében. Több éves boszniai és szlavóniai missziós munkájának tapasztalatai alapján a török területeken élő katolikusok lelkipásztori szükségleteit az anyanyelvükön, tehát a horvát nyelv boszniai dialektusán írott vallásos művekkel kívánta kielégíteni. Az igen sok műfajt felsorakoztató irodalmi programjának része volt a Biblia horvát nyelvre való lefordítása is, amelyet 1620 és 1636 között készített Raguzában és Rómában. A missziókat irányító római főhatóság, a Sacra Congregatio de Propaganda Fide szintén tudott a jezsuita fordítótevékenységről, és kifejezetten támogatta Kašić munkáját. A jezsuita bibliafordításán azonban a támogatók (a Propaganda Kongregáció és a raguzai érsek) mellett komoly ellenfelei is voltak. Mindenekelőtt a kongregáció környezetében dolgozó dalmát és horvát papok, akik a liturgikus könyvek új kiadásán dolgoztak. A Rafael Levaković és Ivan Tomko Mrnavić vezette irodalmi csoport a dalmát főpapok és egyháziak támogatásával az 1620-as években kidolgozta a horvát nyelvű vallásos irodalom nyelvi normáit, amelyek nem az élő nyelvre, hanem horvát szerkesztésű egyházi szlávra alapultak. Konceptiójuk gyökeresen különbözött Kašić élőnyelvre épülő irodalmi elképzeléseitől, ezért élesen ellenezték Rómában, mindenekelőtt a Propaganda Kongregációnál a bibliafordítás megjelenését. Kašić fordítói tevékenységét paradox módon maga a jezsuita rend sem támogatta. A rend vezetése a kezdeti biztatás után gyakorlatilag nem segítette Kašić törekvéseit, mivel a raguzai rendtársak, mindenekelőtt Marino Gondola szerint a fordítás nem volt megfelelő színvonalú.

A történet valódi csattanója azonban csak ezután következik. A bibliafordítás megjelenésének elmaradása csak közvetve kapcsolódik ezekhez a vitákhoz. A kiadást ugyanis nem a dalmát egyháziak, Mrnavić és Levaković, vagy esetleg a raguzai jezsuiták akadályozták meg, a kérdésről a végső döntést meghozó római inkvizíció egyáltalán nem is vette figyelembe az ő szempontjaikat. Kašić művének sorsát az döntötte el, hogy a horvát nyelvterület a fordítások engedélyezése szempontjából az inkvizíció által meghúzott, Európát két részre osztó vonalon innét vagy túl feküdt-e. A nehézséget pedig éppen az jelentette, hogy sem itt, sem ott – pontosan a kettő határán.

Az inkvizíció 1632 és 1634 között több ülésen foglalkozott a kérdéssel. Szakértői bizottságot jelölt ki, láthatólag igen körültekintően igyekezett megvizsgálni a kérdést a végső döntés előtt. Sajnos ennek a bizottságnak az iratait

eddig nem sikerült megtalálni, csupán a beadványokból és az ülések jegyzőkönyveiből tájékozódhatunk az inkvizíció munkájáról. A dokumentumok legszembetűnőbb tanulsága, hogy a szembenálló felek küzdelme és elgondolásai a Szent Hivatal döntéshozatalára egyáltalán nem voltak hatással. A vizsgálattal megbízott bíborosok 1634. június 13-án végül a bibliafordítás megjelentetésének betiltásáról határoztak. A dekrétum szövegében egyetlen szó sem esik a fordítás nyelvéről, a dalmáciai és a raguzai egyházi körök ellentéteiről vagy esetleg Kašić művének hiányosságairól. Mindez a Szent Hivatal számára, amely feltehetőleg egyetlen horvátul tudó szakértőt sem kérdezett meg, teljesen érdektelen volt. A dekrétum világosan elénk tárja az inkvizíció szempontjait: egyrészt a latin műveltségű papság megteremtésével a szláv liturgia megszüntetése, másrészt a bibliaolvasás és hallgatás felváltása a katekizmussal. Ezek a célkitűzések és a megfogalmazás kategorikus hangneme kísértetiesen emlékeztettek az inkvizíció itáliai biblia-politikájára, amely a Bibliát és a biblikus irodalmat teljesen kiiktatta a hívők életéből. Az olasz fordításhoz hasonlóan évszázadokig horvát nyelven sem jelenhetett meg a Szentírás, a Propaganda Kongregáció teljes veseget szenvedett a hit terjesztése helyett a hit védelmének eszméjét képviselő inkvizícióval szemben. Kašićnak csupán a bibliafordításán alapuló perikópás könyvét sikerült 1641-ben kiadnia, amelynek betiltása ismét csak egy hajszálon múltott, a szerző és a raguzai egyházi körök ügyességére volt szükség ennek kiadására.¹¹

Teljesen más utat járt be az első teljes magyar katolikus bibliafordítás. A munka megkezdése a jezsuita Szántó István nevéhez fűződik, aki jelentős szerepet játszott a jezsuiták erdélyi megtelepedésében és Báthori István fejedelem rekatolizációs törekvéseiben.¹² Szántó valószínűleg Antonio Possevino jezsuita diplomata ösztönzésére látott hozzá a Biblia magyarra fordításához, 1598-tól kezdve tervéről a rend előljáróival is sűrűn levelezett. A fordítás munkálataival különböző intenzitással 1612-ben bekövetkezett haláláig folyamatosan foglalkozott. Szántó fordítása többi kéziratával egyetemben nem jelent meg és elveszett, így annak pontos tartalmáról nem tudunk semmit. Szántó munkájával egyidőben egy másik jezsuita, Káldi György is lefordította a Bibliát, igen rövid idő alatt, 1605. október 11. és 1607. március 25. között. Korábban feltételezték ugyan, hogy munkáját Szántó kéziratának felhasználásával készítette, de az újabb kutatások hitelt érdemlően bizonyították, hogy erre nem kerülhetett sor.¹³ Káldi fordítása

¹¹ A horvát bibliafordítás történetéről részletesen írtam: MOLNÁR: *Katolikus missziók i. m.* (a VI. fejezetben). A kérdést önálló tanulmányban is feldolgoztam, a vonatkozó inkvizíciós dokumentumok közzétételével: MOLNÁR, Antal: *Kašičev prijevod Biblije, isusovački red i Sveta Stolica. (O propalom pokušaju izdanja jedne knjige).* = *Povijesni prilozi* (21.) 2002. (Sajtó alatt.)

¹² Szántó működésének áttekintése: SZITTYAY Dénes: *Szántó (Arator) István SJ (1540–1612) élete és munkássága.* = *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok – Regnum* (6.) 1994. 3–4. sz. 5–33.

¹³ Ezekre az eseményekre és a két szerző munkájára lásd az első jegyzetben idézett tanulmányokat. A kérdéssel foglalkozó szerzők közül LUKÁCS és HOLOVICVS igazolták Káldi munkájának önállóságát.

hosszú várakozás, és főleg igen alapos ellenőrzés után 1626-ban látott napvilágot. Joggal merül fel a kérdés: a megjelenésben szerepet játszott-e az inkvizíció?¹⁴

A Szent Hivatal ülésain először 1604-ben találkozunk a magyar bibliafordítás ügyével: a pápa és az inkvizíció nemcsak engedélyezte a kérelmet benyújtó Szántónak, hanem egyenesen elrendelte a Biblia magyarra fordítását, és az alapos revízió utáni megjelentetését. 1611-ben már Forgách Ferenc esztergomi érsek és bíboros fordult újabb engedélyért az inkvizícióhoz a magyar nyelvű Biblia ki nyomtatásához. Beadványában külön hangsúlyozta: az evangélikus, református és antitrinitárius fordítások miatt elengedhetetlen, hogy egy katolikus magyar Biblia is rendelkezésre álljon. Forgách ezúttal (akárcsak a későbbi dokumentumok) két jezsuita fordításáról beszélt, a név megjelölése nélkül. Az új források tehát választ adhatnak a fordító személye körüli régi dilemmára. A Vulgata szövege alapján készült fordítás minden bizonnyal Káldi önálló műve volt, a sokéves ellenőrzés alatt viszont kétségtelenül felhasználták Szántó azóta elveszett kéziratát is, ezzel magyarázható a két jezsuita munkájának következetes emlegetése.

A magyar fordítás ügye hathatós támogatóra talált Roberto Bellarmino bíborosban, aki személyesen is foglalkozott a kiadással kapcsolatos kérdésekkel. Az inkvizíció 1612. január 12-én engedélyezte az alapos ellenőrzés utáni kinyomtatást. Pompeo Arrigoni bíboros Forgách érsekhez írott levelében kiemelten hangsúlyozta: a katolikus fordítás kiadásának a célja mindenekelőtt az eretnek fordítások kiszorítása volt. 1625-ben, hosszú ellenőrzés után a jezsuita rend vezetői azt javasolták, hogy az új esztergomi érsek, Pázmány Péter kérje személyesen a pápától az engedélyt a fordítás kiadásához. Pázmány viszont a jezsuiták tanácsa ellenére mégsem fordult a Szentszékhez, hanem saját hatáskörében engedélyezte a bibliafordítás kiadását, nyilván az esetleges huzavonák elkerülése érdekében. Így végül az inkvizíció megkerülésével, Pázmány jóváhagyásával jelent meg a magyar Biblia 1626-ban.¹⁵ A fordítás után elhelyezett „Oktató intés”-ben ugyanakkor Káldi hűen közvetíti a Rómában kidolgozott, hivatalos álláspontot a Biblia fordításával és olvasásával kapcsolatban. Eszerint a Szentírás olvasása nem szükséges az üdvözüléshez, sőt a tudatlanok számára komoly veszélyeket rejthet magában. Ez utóbbiak sokkal többet nyerhetnek az egyház által közvetített tanítással, hiszen a Biblia hamis értelmezéséből származott minden eretnekség és tévelygés. Azzal viszont, hogy a katolikus egyház nem parancsolja meg a Szentírás lefordítását és olvasását, még nem is tiltja meg azt, legfeljebb korlátok közé szorítja. A püspökök csak azoknak engedélyezik az olvasását, akiknek hasznukra, és nem kárukra szolgál. Káldi megemlékezik Szántó sok éves fordítói munkájáról, amelyről ő nem

¹⁴ Az inkvizíció magyar Bibliával kapcsolatos határozatait és a megjelenéssel kapcsolatos levezetést a tanulmány függelékében teszem közzé, így a továbbiakban erre külön nem hivatkozom.

¹⁵ *Szent Biblia. Az egész keresztyénségben bé-vött régi deák bötüböl magyarra fordította a Jésum alatt vitézkedő társaság-béli nagy-szombati KÁLDI György pap.* Bécs, 1626. RMNY 1352. Pázmány jóváhagyása Nagyszombatban, 1625. április 3-án, Giovanni Argenti jezsuita tartományfőnöké Grácban, 1625. szeptember 4-én kelt. A megjelenés körülményeire: LUKÁCS: *i. m.* 15–16.

tudva készítette el saját fordítását, mivel látta, hogy a katolikusok az eretnek fordításokat olvasták. Előljárói utasítására a kéziratot tudós emberekkel átnézte, majd kinyomatta, hogy Károlyi fordítása helyett az övét olvassák.¹⁶

A magyar jezsuitákat azonban az ügy illetén módon való elintézése nem nyugtatta meg, és a botrány elkerülése végett mégiscsak jelentkeztek az inkvizíciónál. 1628-ban Forró György, az osztrák rendtartomány prokurátora jelentette a Szent Hivatalnak a kiadást, és külön hangsúlyozta: a magyar Bibliát korábban már engedélyezte V. Pál pápa, csak akkoriban a zavaros viszonyok miatt a kiadás elmaradt. A jezsuita érthető módon tartott az inkvizíció retorziójától az aktuális római jóváhagyás elmaradása miatt, de a történetek azt mutatják: feleslegesen. A Szent Hivatal ugyanis 1629. február 15-én tartott ülésén egyszerűen tudomásul vette a magyar Biblia megjelenését, és mindössze annyit kért: egy példányt küldjenek el a Szent Hivatalnak.

A bibliafordításokkal kapcsolatos inkvizíciós dokumentumok tehát fontos tanulsággal szolgálnak az itáliai és közép-európai kora újkori irodalmi élet szempontjából. A Szent Hivatal európai biblia-politikája, annak földrajzi differenciáltsága következetesen érvényesült a mi régióinkban is. A római kúria által képviselt represszív stratégia határai igencsak szűkösek voltak: az inkvizíció által képviselt modell, és az azt minden másnál élesebben megjelenítő irodalmi cenzúra Itálián kívül leginkább csak a félsziget politikai és vallási hatósugarába tartozó horvát nyelvterületen érvényesülhetett. Ettől északra, a magyar katolicizmus már nem a Szentszék centralizációs elképzelései, hanem a világi hatalomra támaszkodó, püspök-központú egyházi megújulás törvényszerűségei szerint formálódott át.¹⁷ Ennek a más, egyháztörténeti szempontból igen fontos ténynek az irodalom számára is döntő jelentősége volt. A magyar katolikusok a 17. század első harmadától kezdve anyanyelvükön olvashatták a Szentírást, amely hathatósan formálta és gazdagította a magyar katolikus vallásos életet és irodalmat, és szerves alakító tényezőjévé vált a magyar litteratúrának és kultúrának.

¹⁶ KÁLDI György: *Oktató intés, melyből a keresztyén ember könnyen itéletet tehet a magyar nyelvre fordított kálvinisták bibliájáról...* In: *Szent Biblia i. m.* 5–14. Érdemes lenne alaposabban összehasonlítani a bibliaolvasással kapcsolatos katolikus álláspontot a korabeli protestáns alapelvekkel, amelyek az újabb kutatások alapján igencsak hasonló szemlélet jegyében formálódtak ki. Vö.: PÉTER Katalin: *A bibliaolvasás mindenkinek szóló programja Magyarországon a 16. században.* In: Uő: *Papok és nemesek. Magyar művelődéstörténeti tanulmányok a reformációval kezdődő másfél évszázadból.* Bp., 1995. /A Ráday Gyűjtemény Tanulmányai 8./ 31–55. 236–236.

¹⁷ Erre a kettős egyházreform-modellre a legújabban: BONORA, Elena: *La Controriforma.* Bari, 2001. /Biblioteca Essenziale Laterza 35./ A magyar katolikus egyház és a Szentszék kapcsolatának viszonylatában összefoglalóan tárgyaltam ezt a kérdést: MOLNÁR, Antal: *I legami tra la Santa Sede e l'Ungheria nel periodo dell'invasione turca (1526–1699).* In: *Mille anni di Cristianesimo in Ungheria.* Budapest – Roma, 2001. 86–100.

Dokumentumok

1.

Róma, 1604. április 7.

A Szent Hivatal határozata

Szántó István engedélyt kért a Biblia magyarra fordítására, kérelmét olvassák fel a pápa előtt.

Archivio della Congregazione per la Dottrina della Fede,

Decreta Sancti Officii, vol. 1604–1605. pag. 136.

Egykorú regisztrum alapján készült 19. századi másolat

Patris Stephani Aratoris jesuitae petentis licentiam vertendi Biblia in idioma hungaricum memoriale legatur coram Sanctissimo.

2.

Róma, 1604. május 6.

A Szent Hivatal határozata

Szántó István kérelmének meghallgatása után a pápa elrendelte, hogy fordítsa le magyarra a Bibliát, de a kinyomtatás előtt alkalmas és tudós személyek nézzék át, és a jezsuita papoktól tudják meg, kik alkalmasak erre a feladatra.

Archivio della Congregazione per la Dottrina della Fede,

Decreta Sancti Officii, vol. 1604–1605. pag. 185.

Egykorú regisztrum alapján készült 19. századi másolat

Patris Stephani Aratoris hungari jesuitae sacrae theologiae doctoris lecto memoriali Sanctissimus ordinavit, ut traducet in linguam hungaricam Sacra Biblia, sed priusquam in lucem prodeant, revideantur a personis idoneis et doctis, et sciatur a presbyteris jesuitis, quinam sint ad id munus apti.

3.

Pozsony, 1611. november 18.

Forgách Ferenc esztergomi érsek V. Pál pápához

A magyar katolikus egyház egyik súlyos nehézsége, hogy míg az evangélikusok, reformátusok és az erdélyi unitáriusok népnyelvű és számos hibával elcsúfított bibliafordításai közkezen forognak, addig katolikus bibliafordítás nincsen Magyarországon. Két jezsuita dolgozott a Biblia pontos fordításán, de pápai áldás nélkül nem akarták kinyomtatni, ezért kéri a pápát, hogy három-négy teológiában jártas jezsuita lektorálása után a magyar bibliafordítást kiadhassák.

Archivio della Congregazione per la Dottrina della Fede,

Stanza Storica TT1–a. fol. 1179r. 1234v.

Eredeti, az aláírás autográf

Beatissime Pater ac Domine Domine
Clementissime.

Post humilia Beatitudinis Vestrae pedum oscula suggerere Sanctitati Vestrae volui, inter caetera incommoda, quibus Ecclesia ungarica conflictatur, illud non postremis accensendum, quod a Calvinianis, Lutheranis, imo etiam Transylvanicis Arianis Biblia in linguam vulgatum conversa, ac multiplicibus corruptelis faedata, passim ab omnibus teruntur, catholica vero Bibliorum versio nulla hactenus habita est in Ungaria.

Quocirca ut hac quoque in parte consuleremus fidei sinceritati, laborarunt duo e patribus Societatis Jesu in versione fideli Bibliorum.

Quia tamen sine Beatitudinis Vestrae benedictione nihil patres ipsi de excudenda sua versione agere voluerunt, Beatitudinem Vestram humiliter obtestandam duxi, ut apostolica sua benedictione licitum sit a tribus aut quatuor e Societate Jesu, partim theologiae doctoribus ac professoribus, partim in theologico studio diu versatis, revisa Biblia ungarica in lucem dare.

Deus Beatitudinem Vestram ad Ecclesiae suae commodum diutissime salvam velit.

Posonii, 18. novembris 1611.

Beatitudinis Vestrae

humillima creatura
Cardinalis Strigoniensis

[fol. 1234v.] [*Címzés:*] Sanctissimo ac Beatissimo Patri et Domino Nostro, Domino Paulo Papae V^{to} Sanctae et Universalis Ecclesiae Summo Pontifici Domino Domino Clementissimo.

[*Különböző egykorú kezekkel:*] Alla Congregazione del Santo Offizio. Posonii die 18 novembris 1611. Illustrissimi domini Cardinalis Strigoniae. Petit licentiam imprimendi Sacra Biblia translata in linguam ungaricam a duobus theologis jesuitis.

Die 12. januarii 1612. Sanctissimus ordinavit illustrissimo domino Bellarmino, ut notificet Patri Generali Jesuitarum, qui deputet quatuor theologos ad revidenda Biblia translata in linguam ungaricam, deinde imprimantur.

[*Papírfelzetes pecsét*]

4.

Róma, 1612. január 12.

A Szent Hivatal határozata

Az esztergomi érsek [1611.] november 18-i levelét a pápa előtt felolvasták, aki elrendelte, hogy Roberto Bellarmino bíboros jelöltessen ki a jezsuita rendfőnökkel négy teológust a bibliafordítás átnézésére, ezután nyomtassák ki, és minderről tájékoztassák az esztergomi érseket.

Archivio della Congregazione per la Dottrina della Fede,

Decreta Sancti Officii, vol. 1612. pag. 29.

Egykorú regisztrum

Lectis litteris illustrissimi domini Cardinalis Strigoniae datis die 18. novembris, in quibus petit licentiam imprimendi Sacra Biblia translata in linguam ungaricam a duobus patribus jesuitis, prius tamen revidenda a quatuor theologis eiusdem ordinis, Sanctissimus ordinavit illustrissimo domino Cardinali Belarmino, ut notificet Patri Generali jesuitarum,¹⁸ qui deputet quatuor theologos¹⁹ ad revidenda dicta Biblia, deinde imprimantur, ac ita significetur praedicto domino Cardinali.²⁰

¹⁸ Claudio Acquaviva jezsuita rendfőnök (1581–1615)

¹⁹ Betoldva: idoneos

²⁰ A határozat szövegének másolata: Archivio della Congregazione per la Dottrina della Fede, Censurae Librorum, vol. 3 (1626–1640). fasc. 8. fol. 342r.

5.

Róma, 1612. január 14.

*Roberto Bellarmino bíboros levele Forgách Ferenc esztergomi érsekhez*²¹

Később válaszol a címzett levelére, mivel meg akarta várni a rábízott ügy végét. Azonnal felkereste a pápát és beszélt vele a Biblia új kiadásának szükségességéről, aki viszont először szokás szerint a Szent Hivatallal akart erről tárgyalni. A Szent Hivatallal történt egyeztetés után a pápa Bellarminóra bízta, hogy a jezsuita rendfőnököt bízta meg négy jezsuita cenzor kijelölésével. A rendfőnök azonban már kijelölte őket, és ezek a címzettnek segítettek ebben a munkában. Egy negyediket is melléjük rendel, ha talál egy a magyar nyelvben jártas és a dologhoz értő személyt.

Archivio della Congregazione per la Dottrina della Fede, Censurae Librorum, vol. 3 (1626–1640). fasc. 8. fol. 340r.

1628-ban készült másolat

Litterae Cardinalis Bellarmini

Ad litteras Dominationis Vestrae Illustrissimae serius respondeo, quia volui expectare exitum negotii ab ipsa mihi demandati. Ego igitur continuo adii Sanctissimum Patrem Nostrum, et de necessitate novae editionis Bibliorum egi. Sanctitas Sua mihi respondit, velle se de hac re agere, ut moris est, cum Sacra Congregatione Sancti Officii, cuius congregationis ego sum unus. Communicavit tandem Sanctissimus cum congregatione et mihi iniunxit, ut significarem nomine suo Patri Praeposito Generali Societatis Jesu, ut ipse designaret quatuor viros doctos e Societate, qui assisterent huic operi, et versionem novam Bibliorum lingua istic vulgari edendam approbarent.²² Feci quod iussus sum. Sed Pater Generalis illos ipsos nominavit, qui iam in hoc opere Dominationi Vestrae Illustrissimae serviebant, quibus adiunget quartum, si invenire potuerit, qui et linguam hungaricam teneat, et de his rebus iudicare possit. Quod reliquum etc. Romae, 14. januarii 1612.

6.

Róma, 1612. november 3.

Pompeo Arrigoni bíboros levele Forgách Ferenc esztergomi érsekhez

A címzett 1611. november 18-i kérvényét a Szent Hivatal [1612. január] 12-én tárgyalta, ahol a pápa Roberto Bellarmino bíborosra bízta, hogy a jezsuita rendfőnökkel jelöltessen ki négy cenzort a magyar bibliafordítás ellenőrzésére, majd az alapos vizsgálat után a magyar egyház hasznára nyomtassák ki, különösen hogy ezáltal az eretnek fordításokat kiiktassák.

Archivio della Congregazione per la Dottrina della Fede, Censurae Librorum, vol. 3 (1626–1640). fasc. 8. fol. 340r.

1628-ban készült másolat

²¹ Az 5–7. dokumentumok egy, a magyar bibliafordítással foglalkozó önálló fasciculusban találhatóak: Archivio della Congregazione per la Dottrina della Fede, Censurae Librorum, vol. 3 (1626–1640). fasc. 8. fol. 338r–343v. A csomó címlapján az alábbi szöveg olvasható: „1629. Facultas concessa Cardinali Strigoniensi imprimendi versionem Sacrorum Bibliorum in linguam hungaricam. Decretum Sanctissimi sub die 15. februarii 1629. statuens unum exemplar Bibliorum consignari Sancto Officio.”

²² A rendfőnök által a bibliafordítás ellenőrzésére kijelölt rendtagok Káldi Márton, Rumer Gergely, Forró György, majd 1619-től Dobokay Sándor voltak. LUKÁCS: *i. m.* 13–15.

Litterae Cardinalis Arigonii ad illustrissimum
Cardinalem Strigoniensem

De versione sacrorum Bibliorum in linguam hungaricam facta a duobus patribus Societatis Jesu, pro cuius revisione et editione Illustrissima Dominatio Vestra die 18. novembris nuper praeteriti supplices Sanctissimo Domino Nostro dedit litteras, actum est in Congregatione Sancti Officii die 12. praesentis mensis, in qua idem Sanctissimus ordinavit illustrissimo domino Cardinali Bellarmino praesenti, ut notificet reverendo Patri Generali eiusdem Societatis, quod deputet quatuor theologos spectatae virtutis ac probatae doctrinae ad exacte recognoscendum de fideli eorundem versione, ut deinde ad commodum istius Ecclesiae imprimantur, potissimum ut his editis alia ab haereticis mendose evulgata, quoad fieri poterit, supprimantur, perdantur. Id quod auctoritati ac religioni Illustrissimae Dominationis Vestrae plurimum commendatum velim.²³

Romae III. novembris M.D.C.XII.²⁴

[fol. 341v.] Circa la Bibbia in lingua ungarica.

7.

Róma, 1628. december 5.

*Forró Györgynek, az osztrák jezsuita rendtartomány prokurátorának
beadványa a Szent Hivatalhoz*

A Vulgata magyar fordítására V. Pál pápa adott engedélyt Claudio Acquaviva rendfőnöksége idején Forgách Ferenc esztergomi érseknek és a jezsuita rend osztrák rendtartományának, azzal a feltétellel, hogy a fordítást jezsuita atyák nézzék át. Az engedélyről tud Pázmány Péter is, Forró György pedig egyike volt a revizoroknak, és ő adta át VIII. Orbán pápának a fordítás első példányát, illetve kifejtette a pápa előtt a fordítás pápai engedéllyel való elkészítésének tényét. A pápai felhatalmazásról az akkori tartományfőnök, Giovanni Argenti is megemlékezik a magyar bibliafordítás kinyomtatásának engedélyezésében, de a fordítás az átnézés (1613) után az akkori zavaros viszonyok miatt nem jelenhetett meg.

*Archivio della Congregazione per la Dottrina della Fede,
Censurae Librorum, vol. 3 (1626–1640). fasc. 8. fol. 339r. 343v.*

Egykorú tisztázat

Sacra Biblia Vulgatae editionis e latino in ungaricum idioma transferendi facultas foelicis recordationis a Paulo V. Pontifice Maximo tempore beatae memoriae admodum reverendi P. Claudii²⁵ facta fuit, tum illustrissimo domino Francisco Forgas archiepiscopo et cardinali, tum Societati in Provincia Austriae, ea lege, ut translata opera patrum Societatis reviderentur. De qua facultate constat et moderno illustrissimo domino archiepiscopo Strigoniensi Petro Pasmány, et ego, qui unus fui e revisoribus, cum eius laboris primitias exemplar Bibliorum ungaricorum Beatissimo Patri Urbano VIII. Pontifici Maximo ad Suae Sanctitatis pedes [obtuli]²⁶, Pauli V. facultate eam versionem factam esse Suae Sanctitatis exposui. Huius facultatis P. Joannes Argenta,²⁷ tanquam eius bene conscius et testis, qui eo tempore, cum revisa sunt, anno 1613 et postea,

²³ A dekrétum másolata: uo. fol. 342r.

²⁴ A dátum a levél tartalma alapján valószínűleg másolási hiba következtében helytelen, inkább 1612. január végén íródhatott.

²⁵ Claudio Acquaviva jezsuita rendfőnök (1581–1615).

²⁶ Utána áthúzva: obtuli obtuli exposui.

²⁷ Giovanni Argenti SJ osztrák tartományfőnök (1608–1613, 1623–1626).

cum ob res Hungariae turbatas tardius imprimerentur, provincialis fuit Austriae, in concessione ea imprimendi ungaris Bibliis praefixa, meminit.

Datum hoc scriptum Romae die 5. decembris 1628.

Georgius Forro
procurator Austriae

[fol. 343v.] Pro Georgio Forro procuratore Austriae. 15. februarii 1629. Sanctissimus mandavit unum exemplar Bibliorum consignari Sancto Officio. Circa editionem Bibliae ungarico idiomate.

8.

Róma, 1629. február 15.

A Szent Hivatal határozata

Felolvasták Forró György kérelmét a két jezsuita által magyarra fordított és V. Pál pápa utasítására átnézett Biblia kinyomtatására, a pápa elrendelte, hogy egy példányt adjanak át a Szent Hivatalnak.

Archivio della Congregazione per la Dottrina della Fede,

Decreta Sancti Officii, vol. 1629. fol. 36v.

Egykorú regisztrum

LECTO libello Georgii Forro procuratoris Austriae petentis licentiam imprimendi Sacra Biblia translata in linguam hungaricam a duobus patribus Societatis Jesu, ac postea jussu Pauli V. sanctae memoriae revisa, Sanctissimus ordinavit unum exemplar ditorum Bibliorum consignari Sancto Officio.

ANTAL MOLNÁR

La traduction catholique de Bible croate et hongroise et l'Inquisition de Rome

L'étude examine les points de vues et les décisions du Saint-Office faites au sujet des traductions de Bible, avant tout de la traduction hongroise, à partir les documents des Archives de l'Inquisition de Rome (Archivio della Congregazione per la Dottrina della Fede), ouverte au public en 1998. L'Inquisition de Rome au deuxième moitié du 16e siècle, après les débats déroulés à son intérieur, s'est décidée de l'interdiction des traductions de Bible. En même temps, le manque d'un réseau institutionnel, autant que l'extension des traductions protestantes de Bible a rendu cette interdiction du Saint-Siège, surtout dans les pays à religion mixte, inexécutable. Ainsi les traductions allemandes, françaises ou polonaises, l'Inquisition était contrainte de les permettre, tandisqu'en Italie, la défense absolue restait en vigueur. L'auteur, par les sources nouvellement mises à jour, précise la ligne de frontière de la politique de Bible du Saint-Siège, tracée par la recherche antérieure. L'inquisition, après de longs débats avait interdit la traduction croate, faite par le jésuite Bartol Kašić, puisque grâce à la proximité et aux possibilités institutionnelles, le Saint-Office est arrivé à faire valoir sa volonté sur territoire de langue croate, en plus l'expansion minime du protestantisme, ne rendait pas nécessaire la publication d'une traduction croate. Par contre, le Saint Office n'avait pas empêché l'édition d'une version hongroise, puisque la propagation des traductions protestantes rendait nécessaire pour l'Église catholique de donner une traduction catholique à ses fidèles. C'est pourquoi l'Église non seulement n'interdit, mais au contraire, supporta expressément le travail des traducteurs, et plus tard, lorsque la Bible hongroise a été publiée sans la permission de l'inquisition, le Saint-Office n'a pas fait de réserves sur le procédé. Les documents mentionnent conséquemment deux jésuites, comme les traducteurs, ainsi l'auteur suppose que le manuscrit, depuis perdu de István Szántó, a été utilisé lors du contrôle de la traduction de György Káldi.